

законами та правилами. Отже, їх потрібно переробити, бо старі закони вже набридли. До того ж гендер – це спосіб продемонструвати свою владу. Незрозуміло лише навіщо знищувати віками освячені норми взаємодії між жінками і чоловіками? Життя вже все розставило по місцях. За великим рахунком, там немає місця для гендерних теорій, хоча самі вони цікаві». Такі «роздуми» досить характерні для чоловічої частини аудиторії. Не рідко саме від чоловічої частини студентства можна почути про те, що «чоловіки аналітично і тому більш критично відносяться до гендеру, а жінки, які цими теоріями захоплюються, прагнуть перехопити владу у суспільстві».

Щоправда, на фоні вище наведених чоловічих фобій, позитивно звучать думки жіночої частини аудиторії, яка з одного боку констатує, що українське суспільство зовсім не сприймає гендер через відсутність знання про нього, а з іншого вказує на його актуальність саме для сучасної України, де «жінка і воює, і керує», тому «цілком логічно, що люди повинні усвідомити сучасну реальність, бо гендерна теорія якраз і описує сучасність. Українське суспільство потребує гендерних досліджень, люди повинні усвідомити теперішню реальність, а не сидіти у своєму ізольованому минулому».

Отже, варто розуміти, що «гендер» у вищих України сприймається неоднозначно. І ситуація навряд чи зміниться на краще, враховуючи нові виклики, які стоять як перед гендерною теорією, так і перед практикою.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК УМОВА ДУХОВНОГО, КУЛЬТУРНОГО ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОГЛЯДАХ СОФІЇ РУСОВОЇ

Галина ГРУЦЬ

**Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
hrutsg@ukr.net**

Усвідомлення рівності людей незалежно від їхнього соціального статусу, майнового стану, релігійної приналежності та інших обставин – об'єктивна складова суспільного прогресу. Деякі чинники, які розділяли суспільство на різні, часто антагоністичні групи, залишилися в минулому, але чимало зберігають свій вплив досі. Однак існують явища, які зберігатимуться завжди. Це віковий і статевий поділ. Саме тому визначальним критерієм ефективності процесів гуманізації та гуманітаризації будь-якої людської спільноти є ставлення до жінок і дітей. Ці дві категорії були й залишаються найбільш уразливими в умовах соціальних катаклізмів чи збройних конфліктів. Тому люди, які прагнули зробити людство гуманнішим, особливу увагу приділяли проблемам рівності без огляду на статеву приналежність, позаяк сприяли утвердженню ідеї гендерної рівності, поглиблювали вивчення проблем педагогіки, домагалися створення таких умов виховання дітей, за яких дитина отримувала б найоптимальніші можливості для фізичного, духовного та інтелектуального розвитку. Для українського народу в другій

половині XIX – першій половині XX століття такою особистістю була Софія Русова (1856–1940 рр.).

Постать цієї жінки є знаковою в багатьох аспектах. Вона разом із сестрою сприяла появі закладів дошкільної освіти на українських землях, пройшла через тюрми Російської імперії за участь в українському національно-визвольному русі, зробила український жіночий рух частиною світового жіночого руху. Зрештою, усім своїм життям, інтелектуальною та громадською діяльністю вона спричинилася до появи й утвердження в українському суспільстві ідеї гендерної рівності як можливості кожної людини самореалізуватися в усіх аспектах суспільного життя, а головне, до потреби суспільства в забезпеченні можливостей для такої самореалізації. Зазначимо, що саме Софія Русова, її погляди й діяльність засвідчують відмінність між фемінізмом як ідеологією індустріального демократичного суспільства, де жінки змушені були боротися за свої політичні, громадянські та інші людські права проти чоловіків однієї з ними нації, віри, соціального та майнового статусу, та ідеєю гендерної рівності як складової національно-визвольної боротьби поневолених народів. З огляду на це, знаковим вважаємо її виступ на Інтернаціональному конгресі жінок у Гаазі, 1922 р. Вона його описала так: «Першою виступила румунка... Слідом за нею йде Україна – старенька, сухенька постать в чорному – але при її словах завмирає вся весела аудиторія. Наче чорна хмара оповила ясно освітлену пишну землю. Про що вона каже, що вона каже? Вона лише голу правду оповідає, в якому становищі живе її край, яку агонію переживає її народ, яку мужність виявляють українські жінки в боротьбі з усіма окупантами України – росіянами, поляками, румунами. Довго балакати не можна: другі «сестри» чекають свого слова. Але, мабуть, було досить і того, що пролунало в пишному залі готелю «Двох міст», бо в усій пресі переказані ці страшні слова і на другий день, здається, не було жодної жінки на Конгресі, яка б не підходила до нашої делегатки з виразом співчуття» [1, с. 27].

На міжнародних зібраннях і в повсякденній діяльності Софія Русова відстоювала думку, «що місія жінки – сприяти перебудові громадянства на началах рівності. Що тільки щирі почуття любові можуть дати людям щастя, а це почуття живе в серці жінки» [2, с. 16–17]. Не менш широкого розголосу набув виступ Софії Русової на Конгресі Міжнародного союзу суфражисток, який відбувся в Римі 12–20 травня 1923 р. Це був один із перших виступів на світовій арені, в якому було піддано критиці радянську політику в жіночому питанні, яка дуже позитивно сприймалася представниками жіночого руху, особливо лівої орієнтації. Зазначимо, що Софія Русова, по суті, стала першою жінкою в новітній історії України, яка піддавалася арештам за українську діяльність.

Незважаючи на переслідування, вона продовжувала займатися громадською, науковою та педагогічною діяльністю, ставши видатним педагогом в галузі дошкільного виховання. 4 жовтня 1878 р. у Києві почали свою роботу Вищі жіночі курси, де Софія Русова викладала педагогіку. Згодом вона стала однією з перших жінок-учених у Фребелівському Педагогічному інституті (вищий жіночий педагогічний заклад для підготовки виховательок дітей дошкільного віку, який діяв у Києві з 1907 р. до 1920 р. [3, с. 91].

17 березня 1917 р. було створено Центральну Раду (ЦР), до складу якої за час її функціонування входило одинадцять жінок, які «взяли участь в її організаційній роботі та в обговоренні й розв'язанні усіх важливих питань, які життя поставило перед першим українським парламентом – Центральною Радою. Жінкам не треба було виборювати право увійти до Центральної Ради – їх делегували, їх вибирали від різних організацій та українських громад нарівні з чоловіками, бо емансипаційний рух того часу невіддільно зв'язаний із загальним визвольним рухом і жінка працює в ньому разом із чоловіком, здобуваючи свої права» [5, с. 3]. Активною діячкою ЦР була Софія Русова, яка й тут головну увагу зосереджувала на проблемах освіти та захисту прав дітей. Під час Гетьманату працювала в Міністерстві освіти, де очолювала департамент дошкільної та позашкільного освіти, стала професором Українського державного університету в Кам'янці-Подільському.

З 1921 р. вона в еміграції, де до кінця життя була професором педагогіки та психології в Педагогічному інституті ім. Драгоманова [6, с. 133]. Софія Русова очолила створену в 1919 р. в Кам'янці-Подільському Українську жіночу національну раду [6, с. 147]. З цього часу і протягом 20–30-х рр. вона стає однією із ключових постатей українського жіночого руху, беручи участь у різних міжнародних форумах, консолідуючи цей рух, здійснюючи потужний вплив на формування його програмних засад, форм і методів діяльності. Як стверджувала О. Кіселевська, «вона на славу заступає нашу національну думку й українську жінку перед широким світом на чужині». І далі продовжує «попри цю всю важну й надзвичайно цінну роботу, яку веде наша шановна діячка й учена від дванадцять літ на чужині... Софія Русова збагачує науку своїми цінними творами» [7, с. 6]. Це було написано в передмові до збірника «Наші визначні жінки. Літературні характеристики – силуети», які Софія Русова підготувала до ювілейного Українського жіночого конгресу, організованого з нагоди п'ятдесятирічного ювілею від початку українського жіночого руху, що відбувся 1934 р. У цій праці С. Русова коротко, але змістовно й ґрунтовно дає відповідь на запитання «про роль й значення жінки в загальному культурному процесі на Україні за останні 70–90 літ». «Ми не належимо до тих учених, – писала авторка, – які цілком урівнюють чоловічу психіку і жіночу; між чоловіком і жінкою є різниця, завдяки і фізично-фізіологічній природі жінки, і довго віковим історичним умовинам її життя, і завдяки самій її ролі матері. Але культурне життя що далі вимагало поширення цього призначення, накладало на жінку все нові обов'язки, більш різноманітну працю: виховниці, господині, громадянки. Ці три завдання викликували жінку поза мури її родинної хати, а часом навіть і поза межі батьківщини. Щодалі удосконалюючись в тих трьох завданнях, жінка виростала на наших очах... визволяється з вікового рабства, стає економічно незалежною, самостійною робітницею; з несвідомої покірної рабині усякого політичного укладу її батьківщини – українка стає громадянкою, що свідомо ставиться до справедливого й несправедливого ладу народнього життя; вона стає енергійним борцем за кращу долю свого народу. Такий природний життєвий стан перейшла українська жінка від інстинктивного несвідомого вузького родинного життя до широкої діяльності

добре освіченої виховниці й громадянки, якій український нарід завдячує немало в своїх змаганнях як до освіти, так і до волі, до свого національного й соціального визволення» [7, с. 3]. У цій відповіді С. Русової міститься її глибоке й усестороннє розуміння ідеї гендерної рівності, для утвердження якої вона так багато зробила.

Література

1. Русова С. З Відня до Гаги (Вражіння з поїздки на Всесвітній жіночий Конгрес). *Нова Україна. Безпартійний двохтижневик громадського культурного та економічного життя*. 1922. Прага, 15 червня, Ч. 6. С. 25–28.
2. Русова С. З Відня до Гаги (Вражіння з поїздки на Всесвітній жіночий Конгрес). *Нова Україна. Безпартійний двохтижневик громадського, культурного та економічного життя*. Прага, 1922. 1 липня, Ч. 7. С. 14–18.
3. Шумрикова-Карагодіна Л. П. Видатні жінки України і їхній внесок у розвиток національної і світової науки (друга половина ХІХ – середина ХХ ст.). Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського університету, 1999. 203 с.
4. Русова С. Мої спомини. 1879–1915. *За сто літ: Матеріяли з громадського й літературного життя України ХІХ і початків ХХ століття*. Харків – Київ: Державне видавництво України, 1928. Кн. 3. С. 147–205.
5. О. Ч. Жінки в Українській Центральній Раді. *Наше життя*. 1953. Філадельфія, січень, Ч. 1. С. 3–4.
6. Полонська-Василенко Н. Видатні жінки України. Вінніпег – Мюнхен: Союз Українок Канади, 1969. 160 с.
7. Русова С. Наші визначні жінки. Літературні характеристики – силуети. З нагоди ювілейного Українського Жіночого Конгресу 1884 – 1934. Коломия: Рдакція часопису «Жіноча доля», 1934. 92 с.

ДЕРЖАВНА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Наталія ДЕМЧЕНКО
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
demchenko2015@ukr.net

Доцільність розробки державної гендерної політики та впровадження гендерного компонента в освітню галузь України обумовлені низкою соціально-педагогічних суперечностей, зокрема між прагненням країни до подальшого інтегрування у європейський і світовий освітній простір та домінуванням у вітчизняному суспільстві патріархальної ідеології, жорстких стандартів традиційної культури фемінності та маскулінності.

В Україні комплексний аналіз правових аспектів та міжнародних принципів державної гендерної політики здійснюють В. Близнюк, Т. Ганзицька, І. Грабовська, Н. Грицяк, О. Іваницька, Н. Карпачова, Л. Кобелянська, Т. Мельник, М. Пірен.

Так, Т. Мельник визначає державну гендерну політику як діяльність (або бездіяльність у разі навмисного не впровадження такої політики) державних інституцій, спрямовану на здійснення (безпосередньо або опосередковано) та